

Kovács István, a numizmatikus és régész

1899 és 1919 között Kolozsváron a hazai és az európai tudományos világban egyaránt ismert régészeti iskola működött. Megteremtése Pósta Béla érdeme, aki egyszemélyben a Ferenc József Tudományegyetem régészeti tanszékének vezetői és az Erdélyi Múzeum-Egyesület Érem- és Régiségtárának igazgatói tisztét is betöltötte. Maga az archeológia több ágában is járatos volt, tanítványait viszont úgy nevelte, hogy a választott területnek elismert szakteknitől legyenek. A személyes érdeklődés és az intézményi munkamegosztás is közrejátszott abban, hogy egyik legkitűnőbb diákja, Kovács István az éremtan és a népvándorlások művelését választotta hivatásául.

Kovács István 1880. augusztus 21-én született Kézdivásárhelyen.¹ Elemi iskoláit szülővárosában végezte, középiskolai tanulmányait a Kolozsvári Református Kollégiumban kezdte, s a sepsiszentgyörgyi Székely Mikó Kollégiumban érettségizett (1898).

1898 és 1902 között a kolozsvári egyetem Bölcsész- és Nyelv- és Történettudományi Karának hallgatója volt. 1899 novemberében hetedmagával részt vett a Pósta Béla kezdeményezte régészeti kör második ülésén. A december elsejei találkozón már ő volt az egyik előadó: „az emberiség legrégebb kultúrállapotairól” értekezett. Korai tudományos érdeklődésének újabb bizonyítéka, hogy részt vett az Erdélyi Múzeum-Egyesület felolvasó ülésein, s az egyesület felvette tagjai sorába (1900. február 24.).²

A tanszéki munka zökkenőmentes folytatása érdekében Posta Béla a legjobb hallgatókat napidíjas tudományos segéd munkásként foglalkoztatta, ilyenképpen egyúttal létfenntartási gondjait is enyhítette. 1900. március 20-án Kovács István megpályázta az Érem- és Régiség-tárnál rendszeresített egyik gyakornoki állást. Kérését így indokolta: „A régiség-tani előadást lezlekönnyvem tanúsítása szerint most a második féléven át hallgatom; a latin, görög és német nyelveket, a mennyire középiskolában ellehetett sajátítani tudom s végül, hogy szegény anyagi viszonyaim között csak ezen állás elnyerése esetén vagyok képes magam fentartani, egyedül saját keresményemre levén utalva.”³ Az egyesületi választmány április elsejei hatállyal kinevezte másodgyakornokká.⁴ 1901. július elsején, az első gyakornoki állást elnyerő Buday Árpád tanársegédi előléptetése után a megüresedett tisztséget Kovács foglalta el. A gyűjtemények rendezésénél és az új egyetemi épületbe való költöztetésnél Posta Béla mindekelőtt a Buday-Kovács-Roska összeállítású segéd személyzetre támaszkodhatott. Munkájukkal, hozzáállásukkal teljes mértékben meg volt elégedve: „...jóval többet tettek, mint a mennyit a pusztá hivatalos kötelesség megkövetelt. Ifjú lelkesedésük egész erejét adták intézetünknek, azt az erőt, a melyet épen azért, mert semmi pénzzel megfizetni nem lehet, mindennél nagyobbra kell becsülnünk.”⁵ Hogy Kovács Istvánnal különösképpen meg volt elégedve, jelzi, hogy rábízta az intézet legelső ásatásainak irányítását (1900. Apahida, 1901. Kolozskörpád, 1903. Maroszentanna).

Kötelességtudás és ifjú lelkesedés kívül ezúttal éles megfigyelőképességről, alaposágról, lelkiismeretességről is bizonyosságot tett. Természetes volt, hogy tanulmányai befejezésekor Posta maga mellett akarta tartani. Buday katonai szolgálati ideje alatt (1903/1904-es tanév) ideiglenesen megbízta a tanársegédi teendők elvégzésével.⁶ Az 1904 őszen kezdődő katonai szolgálat egy évre megszakította induló tudományos pályáját. Távolléte alatt a tanársegédi feladatokat újból Buday, majd Roska Márton teljesítette. A Posta Béla körül tömörülő kis csapat kebelében honos emberi kapcsolatokra, de Kovács önzetlenségére is jellemző, hogy

¹ Az életrajz alapvető forrásai: L. Kelemen: Stefan Kovács 1880–1955. Studii și cercetări de istorie Cluj 1956. 177–179. old.; Székely Zoltán: Kovács tefan 21. VIII. 1880–15. VIII. 1955. Studii și cercetări de istorie veche 1956. 465–467. old. Ferenczi István: Száz éve született Kovács István, Erdély egyik legkitűnőbb régésze. Hazanézó 2004. 2. sz. 4–7. old.

² A kolozsvári Erdélyi Nemzeti Történelmi Múzeum levéltára (KvMlvt) C₁ 2188/2–3.; EM XVII (1900). 179. old.

³ KvMlvt C₁ 61.

⁴ Uo. C₁ 2424.

⁵ Posta Béla: Jelentés az érem- és régiség-tárról. Erdélyi Múzeum (EM) XVIII (1901). 306. old.

⁶ KvMlvt C₁ 800. old.

visszatérésekor nem tartott igényt korábbi beosztására, megelégedett volna a napidíjas besorozással. „Hivatalosan, mint tudományos segédmunkás fogok, ez esetben, szerepelni diplomám megszerzéséig – írta mesterének. – A többit Roska úrral elintézzük. Megegyezünk, mint a mesében szokták azt tenni, így írta Roska úr is.”⁷ Leszerelését követően Pósta mégis rábízta a tanársegédi munkát. A történelem-földrajz szakos tanári oklevél megszerzése után, 1906. szeptember elsejétől osztályarcheológusi beosztásban dolgozott, hosszú ideig bizonytalan tiszteletdíj, 1912-től beosztott középiskolai tanári minőségben és fizetéssel. 1910–1912-ben párhuzamosan díjtalan tanársegédként is szolgálta a tanszékét.⁸ 1907/1908-ban egy-egy félévig a strassburgi és a berlini egyetemen numizmatikai szaktanulmányokat folytatott, majd Párizs és más francia városok éremgyűjteményeit búvárolta, és részt vett az Éremtani és Újkori Éremművészeti Kongresszuson (Brüsszel 1910). Etruria pénzügytörténelemből írott értekezésével régészetből, valamint ókori történelemből és ókori művészettörténelemből, *summa cum laude* fokozattal, elnyerte a bölcsészdoktori címet (1910. február 10.).⁹ Éremtani munkássága elismeréseképpen az egyetemen a numizmatika magántanárává képesítették (1913. november 27.).

Tanulmányai befejeztével, az intézetnek immár teljes járandóságot élvező alkalmazottjaként, munkaköre bővült, felelőssége nőtt. Hatáskörébe tartozott az éremtár rendezése, leltározása, a régészeti anyag osztályozása, a beosztott hallgatók (napidíjas tudományos segéd munkások) irányítása. Történelmi emlékek mentésére, azonosítására, próbaásatásokra kellett kiszállnia. Ilyen irányú feladatainak távrolról sem teljes jegyzékében a következő tételek szerepelnek: 1904 – Kozmatelke, Barcsay Ákos fejedelem vélt ereklyéinek azonosítása; 1906/1907 – Mezőbánd, őskori és népvándorláskori temető feltárása; 1909 – Felsőújvár, kora vaskori temető feltárása; Kolozsmonostor, bencés kolostor gazdasági épületeinek ásatása; 1909/1910 – Marosvásárhely, őskori és népvándorláskori temető feltárása; 1910 – Jánosszállás, jázig temető feltárása; Aranyoslóna, Jósika sírbolt feltárása; 1911 – Kolozsmonostor, rézkori telep, késő római edénygyűjtő kemencék feltárása; Kolozsvár, honfoglaláskori temető feltárása; Kolozsvár, ásatás a Farkas utcai templomban; Fehéregyháza, Haller Gábor síremlékével kapcsolatos kutatás; 1912 – Marosdécse, rézkori temető ásatása stb.¹⁰ E munkálatok többségének irányítását egymaga végezte.

Az éremtani szakképesítés megszerzése után feladatai újabb felelős megbízatásokkal gyarapodtak. Előadásokat tartott a Múzeumok és Könyvtárak Országos Főfelügyelőségének rendezésében szervezett tanfolyamokon, rendezte a sepsiszentgyörgyi Székely Nemzeti Múzeum éremtárát. A magántanári képesítés elnyerése után egyetemi előadások tartására vállalkozott.

Pósta Béla huzamosabb ideig tartó távolmaradásai során az intézeti ügyvitel szerzteágazó gondjai neveltjeire, munkatársaira hárultak. Az e tárgyban született levelezés fennmaradt darabjai újólág Kovács István megbízhatóságáról, lelkiismeretességéről vallanak.¹¹

A teendők eme óriási halmaza mellett maradt ideje a kutatómunka végeredményét jelentő feldolgozásokra. A kezdeti szórványos jelentkezések után 1911-től sorozatban jelentek meg tanulmányoknak beillő ásatási jelentései és egyéb közleményei. Ilyen irányú munkássága elismeréseképpen 1914-ben megkapta a Kendi Finály Henrik díjat, amellyel minden évben az Érem- és Régiséggtár anyagának legjobb feldolgozásait jutalmazták.¹²

Úgy tűnt, magánélete is végre révbe jutott. 1911. augusztus 15-én oltár elé vezette Simonffi Margitot. A kis család nemsokára egy leány- és egy fiúgyermeknek örvendhetett: a kis Éva 1913-ban, István 1919-ben született. A feleség szüleinek Petőfi (ma Avram Iancu) utca 60. szám alatti emeletes házában találtak otthonra.

⁷ Uo. 1068.

⁸ Uo. C₁ 1096, 1743, 1784/4, 1786/1, 1844/3.

⁹ Uo. C₁ 1384, 1784/1.

¹⁰ Uo. C₁ 811–813, 896, 1297, 1299, 1790/14, 2655; *Pósta Béla: Jelentés az Érem- és Régiséggtárról. Az Erdélyi Múzeum Egyesület Évkönyve (EMÉÉ) 1909.* 36, 48. old.; Uő.: *Jelentés az Érem- és Régiséggtárról (EMÉÉ) 1911.* 43, 48–49. old.

¹¹ KvMlvt C₁ 1921/1–3, 2317/1–4.

¹² Uo. C₁ 2306/41.

Az első világháború emberi és tudományos pályáján egyaránt végzetes fordulatot hozott. A kolozsvári régészeti iskolában folyó kutatómunka szinte teljesen megbénult. A fiatal tudós-kör tagjainak többsége frontszolgálatra jelentkezett. A táruk kezelésének gondja az otthonmaradottak, Buday és Kovács nyakába szakadt. Pósta az egyetemi hatóságokhoz, a szakminisztériumhoz, a katonai hatóságokhoz intézett beadványaiban kérte Kovács Istvánnak a katonai szolgálat alóli felmentését. Ismételt, időleges eredményt hozó közbelépések után 1916. január 20-án végtére mégis jelentkeznie kellett ezredénél. A keleti arcvonal legtöbb áldozatot követelő harci cselekménye, az elsöprő erejű Bruszilov-offenzíva a galíciai fronton találta. Egy becsapódó lövedék a föld alá temette. A valódi pokoljárását idéző élmény életreszólóan károsította idegrendszerét. 1916. július 5-én orosz fogságba esett. Szibériába hurcolták. A háború és a hadifogság testi-lelki gyötrelmei közepett szellemi gyógyírként érte az omszki táborparancsnok ritka megértésről tanúskodó emberi gesztusa: engedélyezte számára a városi múzeum meglátogatását. Maga is láthatta azokat a régészeti emlékeket, amelyeket két évtizeddel korábban mestere, Pósta Béla áttanulmányozott, és nagy munkájában (*Régészeti tanulmányok az oroszföldön I–II.* Budapest–Leipzig 1905) a tudományos világ elé tárt.¹³ A Szovjet-Oroszországgal kötött breszt-litovszki béke után hazatérhetett (1918. július 7.). Miután tisztgyűlésen igazolta fogságba esésének körülményeit, honvédelmi miniszteri rendelet alapján felmentették a további tényleges katonai szolgálat alól, s októberben visszatérhetett a polgári életbe.¹⁴

A fogság ideje alatt Pósta Béla a kari tanács ülésein (1916. október 26., 1917. március 14.) kérte, sürgette tanítványa címzetes rendkívüli tanári címmel való felruházását. Előterjesztésében kimerítően értékelt tudományos munkásságát, meleg szavakkal elcselelte emberi és oktatói érdemeit. A sürgetés mögött nemcsak egy ember érdemeinek elismerése, pályájának egyengetése, hanem intézményi, tudományos érdek: önálló éremtani tanszék létesítésének szándéka húzódott meg. A tizenhárom tagú tanács mindkét esetben titkos szavazással egyhangúan pártolóláig terjesztette a miniszter elé az előterjesztést. A szaktarca első alkalommal ügyrendi kifogással, másodsor pedig azzal az indoklással, hogy előbb igazolnia kell fogságba jutásának körülményeit, elhalasztotta a megerősítést. A fogságból történt szabadulás és a hiányolt igazolás megszerzése után, 1918. szeptemberében Pósta újból kérte az előléptetést. A dékáni felterjesztést követően a minisztériumban megfogalmazták a legfelső elhatározás tervezetét: „Vallás és közoktatásügyi miniszterem előterjesztésére dr. Kovács István kolozsvári tudomány-egyetemi magántanárnak az egyetemi nyilvános rendkívüli címet adományozom.” Csak a királyi megerősítés, aláírás hiányzott ahhoz, hogy Kovács István előléptetése megtörténjék. Az ismert politikai események – a vesztes háború, IV. Károly lemondása uralkodói jogainak gyakorlásáról, a köztársaság kikiáltása – miatt a legfelsőbb megerősítés elmaradt. A rákövetkező világpolitikai változások – a trianoni béke, a hatalomváltozás – pedig Kovács István személyes ügyét tárgyalanná tették, s az iratcsomó 1926-ban *ad acta* került.¹⁵

Kolozsvár és Erdély román katonai megszállását követően a Pósta Béla, majd ennek váratlan halála (1919. április 16.) után a Buday Árpád vezette kis munkaközösség – az általános béneltség közepette – minden lehetőséget megragadott a rábízott gyűjtemények megővése érdekében. Erőfeszítéseinek lényeges, érdemi eredménye, hogy sikerült megvédeni az érem- és régiségtár fölötti egyesületi tulajdonjogot. E siker mögött már-már eltöprel a veszteség. Éppen Kovács Istvánnak jutott az megalázó kötelesség, hogy átadja a fegyvertár egyik friss szerzeményét, az 1907-ben használatból kivont, ám a lefoglaló katonai hatóság által veszélyesnek minősített 76 darab lőfegyvert (1919. április 10.). Az állami tulajdonban lévő egyetemi Érmészeti és Régészeti Intézet megmentésére már nem volt mód. Negyedmagával Kovács képviselte az intézetet, amikor a nagyszebeni román Kormányzótanács képviselője – két nappal az egyetem elvétele után – átvette a gyűjteményeket (1919. május 14–15.).¹⁶

Összel megnyitotta kapuit a román egyetem, amelynek Régészeti és Érmészeti Intézete (Institutul de Arheologie și Numismatică) Kovács Istvánt megőrizte osztályarcheológusi állásában. Nyilvános rendkívüli tanárrá váló, meg nem erősített választását természetesen nem ismerték el. A Szegedre menekült magyar egyetemről felajánlott egyetemi tanári állást nem

¹³ Uo. C, 2367/5, 2494/2–20; Magyar Országos Levéltár (MOL) K 500 446. csomó 1421/1918; Uo. 447. csomó 26191/1918.

¹⁴ MOL K 500 449. csomó 181987/1918.

¹⁵ Uo. 450. csomó 159382/1918; KvMlvt C, 2451/2, 2493/2–5, 2540/2–3.

¹⁶ KvMlvt C, 2597/3, 2681/1–2, 2682/1.

fogadta el: itthon akarta szolgálni a tudományt és népét. Mikor az Averescu-kormány felszólítására 1920 szeptemberében sokezer sorstársával egyetemben hűségesküt tett a román államnak, be kellett érnie az egyetemi hierarchia legalsó fokozatával, a tanársegédi beosztással (1920. december 14.). Feladatkörébe tartozott a Ferenc József Tudományegyetemtől örökölt éremtár, valamint az Erdélyi Múzeum-Egyesület tulajdonában maradt, de az új román egyetem által használt gyűjtemény kezelése, az egyetemi hallgatók bevezetése a numizmatika világába. Am a fronton és a fogságban kiállt testi-lelki szenvedések folytán már csak árnyéka volt egykori önmagának, a fáradtságot nem ismerő, lelkes intézeti dolgozónak, a nagyformátumú tudósnak. Az egyre inkább elhatalmasodó köszvényből eredő testi kínokat a magánélet megpróbáltatásai (áldatlan családi viszonyok, kislánya elvesztése 1924-ben) tetézték. Hivatali kötelezettségeit képtelen volt hiánytalanul ellátni. Két évtized alatt mindössze két ásatáson vett részt: egy képző bronzkori temető (1934, Kolozsvár-Bánság utca, Ferenczi Sándorral és Octavian Flocaval) és egy avar temető feltárásán (1938, Tövis, Ferenczi Sándorral). Egyetlen közleménye jelent meg: a marosdécsei rézkori temető anyagának román nyelvű feldolgozása (1928). Sorsadta kegyelmi ajándék volt, hogy az európai műveltségű, keresztény lelkületű intézeti igazgató, D. M. Teodorescu professzor értékelté szakmai érdemeit, s élénzte emberi gyöngöségeit.¹⁷

Nem így az 1929-től öt felváltó lendületes, ám türelmetlen, rosszindulatú új vezetés. A több tanszék egyesítéséből alakult Ókortudományi Intézet (Institutul de Studii Clasice) igazgatója, Emil Panaitescu professzor „máig sem tud románul” indoklással megtagadta magasabb fizetési osztályba sorolását (1930. május 29.).¹⁸ Elhatalmasodó betegsége miatti egyre sűrűbb elmaradása munkahelyéről tovább mérgeztette a feletteseivel szembeni viszonyt.¹⁹ Az intézet gondnoka, Constantin Daicovicu előadótanár az irányában tanúsított „tiszteletlen magatartás” vádjával feljelentést tett ellene, s az intézeti igazgató „engedelmesség megtagadása és tisztetlenség” jogcímén fegyelmi tanács elé idézését kezdeményezte (1936).²⁰ (Nem merő véletlen egybeesés, hogy a Kovács István elleni hajszával párhuzamosan, ugyanazon személy kezdeményezéséből Roska Mártont felfüggesztették állásából, és a társadalmi béke megzavarásának vádjával börtönbe juttatták. A román szakemberek kinevelése után a magyarokra már nem volt szükség.) A nemtelen, megalázó eljárás Kovács István – mindkét fél részéről már évekkel előbb sürgetett – nyugdíjazásával zárult (1938). A korábban megtagadott fizetés-emelést is megkapta.²¹

Hogy szakmai pályája két évtizedes hullámvölgyének tragikus lelki válságán túlmutató politikai okai is voltak, azt meggyőzően tanúsítja kutatói-nevelői egyéniségének 1940 utáni néhány éves újbóli felragyogása.

A második bécsi döntéssel visszatérhetett szegedi száműzetéséből a Ferenc József Tudományegyetem, s az Erdélyi Múzeum-Egyesület számára is véget ért a korlátozás, jogfosztottság állapota. Az Érmészeti és Régészeti Intézet, s egyúttal az Érem- és Régiséggyűjtő élére állított Roska Márton igényt tartott jóban-rosszban sorstársa, a mellőzött Kovács szakértelmére, tapasztalatára, ügyszeretetére. Örömmel jelentette, hogy „Dr. Kovács István régi munkatársam szakszerű vezetésével és fáradtságot nem ismerő munkájával nagy lépéssel haladt előre” az éremtár rendezése. A légívészély miatt a féltettebb anyagot összecsomagolták. Maga Kovács végezte el a harminc éve gazdátlanul heverő marosdécsei anyag feltárazását. „...a tőle megszokott szeretettel osztja meg az ő gazdag szellemi kincseit a fiatalokkal (...) akik így tőle értékes oktatást is nyernek” – szólnak Roska meleg hangú beszámolója.²² Néhány év alatt tíz rövidebb-hosszabb írása jelent meg. Soraikból messze kimagaslik a Kolozsvár-Zápolya utcai honfoglaláskori temető anyagának forrásértékű, mindmáig érvényes következtetéseket meg-

¹⁷ Uo. C₁ 2941, 3096; Uo. C₁ 3446; Magyar Nemzeti Múzeum, Régészeti Adattár, Buday Árpád hagyaték, 478. 21. 3.

¹⁸ KvMlvt C₁ 3492.

¹⁹ Uo. C₁ 3448, 3816; Uo. C₁ 2837, 2941, 3113, 3150.

²⁰ Uo. C₁ 3980; Uo. C₁ 3720, 3745.

²¹ Uo. C₁ 3709/1–3, 3741, 4053; Uo. C₁ 2940, 3862, 3864, 4036/10.

²² Roska Márton: Jelentés az Erdélyi Nemzeti Múzeum Érem- és Régiséggyűjtőjének 1941. évi működéséről. EM XLVII (1942). 460–466. old.; uő.: Jelentés az Erdélyi Nemzeti Múzeum Érem- és Régiséggyűjtőjének 1942. évi működéséről. EMEÉ 1942. 43–48. old.; uő.: Jelentés a Történeti, Művészeti és Néprajzi Tár 1943. évi működéséről. EMEÉ 1943. 36–47. old.

fogalmazó közlése. Kiadta a marosdécei temető anyagát feldolgozó közlemény további okfejtésekkel gazdagított magyar nyelvű változatát. Éremtani írásai a szakterület néhány vitatott pontján gyűjtanak világot.

A második világháború végén kibontakozó politikai fordulat Újból, immár végleg elhallgattatta. Csak a barátok, a szakma szűk köre számára nyíltak meg néha szellemének rejtett csatornáit. Ilyenkor „elméje a borotvapenge élességével működött” (Ferenczi István). Pedig egészsége rohamosan tovább romlott. A kezén egyre inkább elhatalmasodó köszvény gyomorrákkal társult: valósággal éhenhalt. „Élete utolsó évét szobájába zárkózva töltötte, ahonnan övéi köréből olyan csendesesen és váratlanul távozott el, mintha – az egyéniségére jellemző szerénységéhez híven – észrevétlenül akart volna eltűnni az élők világából” – búcsúztatta barátját munkás életének részese, Kelemen Lajos.²³ Ő azt is tudta, hogy az 1955. augusztus 15-én belopakodó halál kéziratokat melengető, alkotó tudós kezéből ütötte ki a tollat. A tanítványok nevében Székely Zoltán vett búcsút a tudását önzetlenül, szeretettel megosztó Mestertől. Mindkét írást román szaklapok közölték. A politika béklyójába szorított magyar tudomány és kiadványai – úgy tűnik – nem vettek tudomást a veszteségről. Emberi és szakmai pályájának Ferenczi István tollából származó magyar nyelvű méltatása évtizedek múlva – akkor is megkésve – láthatott napvilágot. Értékes szakkönyvtára, kéziratai élete utolsó keserves éveiben vagy közvetlenül halála után sztszóródtak, megsemmisültek. Áll emlékköve a Házsongárdi temetőben (II. B parcella 962. sz.). Láncsal kerített sírkertben, a Simonffi család római mintára faragott sírkövén olvasható a neve. Pósta Béla iskolájának egyetlen tagja ő, akinek megadtott, hogy kolozsvári földben pihenjen.

Vincze Zoltán

Galamb József világraszóló karrierje

1881. február 3-án született Makón *Galamb József*, aki a Ford-T modell megtervezésével írta be nevét a világ autógyártásának történetébe.

A makói Galamb család tősgyökeres református família volt. A felmenőket kutatva az egyházi anyakönyvekben a negyedik generációig jutunk el. Galamb József szépapja, Galamb János a XVIII. század közepén – feltehetőleg 1760 körül – született. Vagyoni állapotát jelzi, hogy gazdaként jegyezték be az anyakönyvbe első fia, István 1785. évi születésekor. Feleségétől, Kis Ilonától még négy gyermeke született. A dédapa, Galamb István is gazdaként szerepelt az anyakönyvben, és a nyolc szépapa és a négy dédapa között csak kivételesen akadt zsellér.

A nagyapa, Galamb István földműves, 1806. április 23-án született. Első feleségével Bódi Katalinnal 1825. november 30-án kötöttek házasságot, ám a fiatalasszony 1831. augusztus 31-én meghalt. Második felesége az 1808. február 2-án Makón született Kőrösi Erzsébet lett, aki szintén korán özvegyen maradt, mert első férje, Gyüge Mihály 1831. szeptember 1-én meghalt. A két fiatal özvegy összekötötte sorsát, 1831. október 3-án megesküdtek és házasságukból tíz gyermek született.¹

A legkisebb, a tizedik gyermek volt a világhírű tervező apja, ugyancsak József, aki 1854. február 28-án született. 1878. január 30-án vette nőül Putnoki Erzsébetet, aki 1857. szeptember 10-én született. A házasságból hét gyermek született, akik közül öten érték meg a felnőtt kort: Sándor, József, Rózsika, János és Ferenc.

A sokgyermekes Galamb család a feltörekvő makói kishagyományosok mindennapjait élte. Rengeteg munkával, küszködéssel jutottak előre, s az eszes, jó fejű fiúk nagy akarással és szorgalommal tanultak. Józsefet érdeklődése a műszaki pályák felé vonzotta. Elemi iskoláit Makón végezte, majd 1896-tól a Szegedi Állami Ipari Szakiskolában tanult. Szorgalmával, tehetségével kitért társai közül, s az első tanév végén 1897. június 4-én két jutalomkönyvet is kapott az intézet igazgatójától. Két szegedi év után Budapesten, az Állami Felsőiparisiskolában

²³ L. Kelemen: i.m.

¹ Makói Belvárosi Református Egyházközség Irattára. Kereszteltek anyakönyve. 1740–1808. I. kötet.